

Erilaisuuden ja toiseuden diskurssi

Allekirjoittanut sai helmikuussa mahdollisuuden päästä Suomen Kulttuurirahaston juhliin. Juhla oli mieltäylentävä kuten aina ja sen ohjelma arvokasta. Tilaisuuden pää-oraattorina toimi dosentti Hämeen-Anttila, Helsingin yliopiston johtava islam-tuntija, joka johdatteli meitä muistamaan sen, kuinka islam ja kristinusko kuuluvat saman Välimeren kulttuuri-piiriin yhteyteen. Hänen hyvin valmistellun ja perustellun puheensa kärki kohdistui siihen, että läntisistä vihamielisistä stereotyyppioista huolimatta islamissa on säilynyt myös suvaitsevuuden ja monikulttuurisuuden perinne.

Päät nyökyttelivät ja puheelle annettujen aplodien jälkeen salissa hyristiin hyväksyvästi. Dosentti Hämeen-Anttilan puhe oli poliittisesti korrekki ja sopi hyvin syyskuun 11. päivän jälkeiseen ilmapiiriin.

Asiaa hieman harrastaneelle jokin jäi kuitenkin vaivaamaan mielen pohjalle. Eihän nykyisessä kriisissä ole kysymys pelkästään uskonnosta. Kristinuskon Pyhä Fransiscus ja islamin/juutalaisuuden kulttuurista nouseva Ben Maimonides olisivat varmasti ymmärtäneet toisiaan. Oppineet tai ekstaatikot ovat aina ymmärtäneet toisiaan. Lähi-idän tilanteessa on islamilla kuitenkin yhtä vähän tekemistä kuin uskonnolla Pohjois-Irlannin kriisissä. Rintamalinjat ovat uskontojen väliset mutta osallistujien ts. väkivallan lietsojien suhde itse uskontoon on triviaali tai jopa yhdentekevää.

Myös Venäjä joutui ottamaan kantaa terrorismin uhkaan. Maailmanlaajuinen terrorisminvastainen taistelu yhdisti hetkeksi läntisen maailman ja Venäjän. Afganistanin sota päättyi kuitenkin hämmästyttävän nopeasti; Amerikan aseet olivat voitollisia ja apuun pyydettyjä liittolaisia ei enää tarvittukaan. Veljeyden tunteiden jäädyttyä jäljelle jäi ainoastaan tyly geopoliittinen tilanne; USA:n asemahti oli esitellyt voimaansa ja jenkit olivat puretuneet Venäjän Keski-itään.

Venäjälle tilanne on ollut nolo; USA:lla on nyt joukkoja entisissä Neuvostoliiton tasavalloissa. Vaikka presidentti Putin onkin rauhoitellut tilannetta ja todennut USA:n läsnäolon tällä alueella olevan vain väliaikaista, ovat hälytyskellot alkaneet soida myös Venäjällä Venäläiset ovat yleisesti hyväksyneet uuden kansainvälisen yhteistyön terrorismia vastaan, mutta eivät kuitenkaan sulata Venäjän "tunkemista" Keski-idästä, joka entiset neuvostotasavallat ovat kuuluneet Venäjän ns. lähiulkomaihin".

Keski-idän entiset neuvostotasavallat ja nykyiset itsenäiset valtiot ovat perinteisesti tukeutuneet Venäjään, niin taloudellisesti kuin myös sotilaallisesti. Niiden alueella on myös runsaasti ensi linjan taistelujoukkoja. Esimerkiksi, Tadžikistaniin, alueelle joka on Afganistanin avustustyön sillanpää, on sijoitettu venäläinen 201. jalkaväkidivisioona ja rajalla on runsaasti

joukkoja valvomassa tilannetta. Venäläisten sotilaallinen läsnäolo on alkanut kuitenkin hiertämään Moskovan ja alueen tasavaltojen suhdetta. Esimerkiksi Uzbekistan on sanonut irti sotilas-yhteistyösopimuksensa Venäjän kanssa ja toivoo venäläisten joukkojen poistumista alueeltaan.

Amerikkalaisille nämä uudet ystävät ovat enemmän kuin hyödyllisiä liittolaisia. Uudet alueet avaavat huikaisevia näköaloja amerikkalaiselle öljyteollisuudelle, joka tähyää uusia öljykenttiä ja suunnittelee amerikkalaisilla aseilla turvattuja öljyputkia lännen kulutuskeskuksiin.

Venäjällä ilmeet ovat nyt päinvastaiset. Putinin läntinen linja on saanut alusta alkaen osakseen arvostelua kovan linjan kansallismielisiltä. Nyt tähän arvosteluun ovat yhtymässä myös muutkin; politiikan tutkijoita ja arvioitsijoita, joiden mukaan Venäjän ei kannata vapaaehtoisesti tuhota omaa geopoliittista asemaansa. Esimerkkinä tästä peitellystä arvostelusta on taatusti hallituksenmyönteisen lehden *Parlamentskaja Gazetan* 11. tammikuuta 2002 julkaisema artikkeli "Älkää odottako päänsärkyä. Ajatelkaa tulevaisuutta".

Tässä puheenvuorossa venäläinen politologi Aleksei Kiva tarkasteli huolestuneesti Venäjän asemaa tulevaisuudessa. Venäjän ei pitäisi hänen mielestään uhrata kansallisia etujaan hyvien USA tai länsisuhteiden vuoksi. "Ei kaikki se mikä on hyvä Amerikalalle, ole hyvää Venäjälle", Kiva arvioi. Tai kuten hän toteaa sanalaskun tapaan "olet veljeni mutta syö omaa leipääsi". Suomalainen ehkä toteaisi oman suun olevan lähempänä kuin pussin suun.

Geopoliittisen aseman järkkymistä merkittävämpi muutos on kuitenkin se, että Venäjä joutuu ottamaan uudelleen kantaa islamin todellisuuteen. Venäjällä on ollut perinteitä toiseuden kohtaamisessa; onhan se monikulttuurinen ja kansallinen kokonaisuus. Venäjän ja islamin kulttuurista diskurssia on käyty jo yli tuhat vuotta. Suhde on vielä yhtä avoin ja määrittelemätön kuin silloin kun ruhtinas Vladimir etsi itsellensä uutta uskontoa. *Nestorin kronikan* (*Povest vremennyh let*) mukaan islamin lähettiläät saivat hyvän vastaanoton, kun he lupasivat ruhtinaalle pidäkkeettämiä karnaalisia iloja. Ruhtinas

muutti kuitenkin mielensä, kun sai tietää, että alkoholia ei saisi enää nauttia. "Rus jest veseli piti, my ne mozem bez jego byti" — totesi ruhtinas kronikan mukaan. Oli lähteen todellisuusarvon miten tahansa, niin tosiasiaksi jää, että Venäjä valitsi aikoinaan oman tiensä, joka oli erilaisempi kuin länsi ja aivan toisenlainen kuin muslimien *umma*.